

Nr 52.

Kungl. Maj:ts nådiga proposition till riksdagen angående försäljning till Kopparbergs köping av vissa delar av gruvingenjörsbostället Stora Gården nr 1 och Stortorp nr 1 i Ljusnarsbergs socken av Örebro län; given Stockholms slott den 26 februari 1915.

Under återopande av bilagda utdrag av protokollet över finansärenden för denna dag, vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen

dels medgiva, ej mindre att det i Ljusnarsbergs socken av Örebro län belägna gruvingenjörsbostället i mellersta bergmästardistriktet om $7\frac{1}{1360}$ mantal Stora Gården nr 1 och $15\frac{1}{544}$ mantal Stortorp nr 1 må med undantag av ett i statsrådsprotokollet närmare angivet område om 6.9962 hektar av Stora Gården nr 1, vilket bör fortfarande utgöra gruvingenjörsboställe och genom ägostyckning avskiljas, utan hemulsskyldighet för kronan för ett pris av 54,433 kronor 26 öre och på de av chefen för finansdepartementet i övrigt förordade villkor till Kopparbergs köping försäljas, än även att grundskatten för ifrågavarande boställe, 14 kronor 42 öre, må avskrivas från och med det år, under vilket försäljningen äger rum,

dels ock förklara, att köpeskillingen skall överlämnas till statskontoret för att, sedan, på sätt i statsrådsprotokollet angives, 288 kronor 40 öre därifrån avräknats och tillgodoförts statsverket under titel: »diverse inkomster», till sitt återstående belopp särskilt förvaltas såsom en räntebärande fond, samt att räntan å sagda fond må, tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas, uppbäras av gruvingenjören i mellersta bergmästardistriktet.

De till ärendet hörande handlingar skola riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förbliver riksdagen med all kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

GUSTAF.

Axel Vennersten.

*Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t
Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 26
februari 1915.*

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern **HAMMARSKJÖLD**,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **WALLENBERG**,
Statsråden: **VON SYDOW**,
friherre **BECK-FRIIS**,
STENBERG,
LINNÉR,
MÖRCKE,
VENNERSTEN,
WESTMAN,
BROSTRÖM.

Departementschefen, statsrådet **Vennersten** anförde:

I skrivelse den 3 mars 1908 anhöll Kopparbergs köping genom särskilda kommitterade hos Kungl. Maj:t att få med full äganderätt förvärva större delen av gruvingenjörsbostället i mellersta bergmästardistriktet $7\frac{1}{1360}$ mantal Stora Gården samt $15\frac{1}{554}$ mantal Stortorp i Ljusnarsbergs socken av Örebro län, nämligen dels av Stora Gården 88.4874 hektar dels ock hela Stortorp. Som boställe åt gruvingenjören skulle härefter kvarstå själva huvudbyggnaden med trädgård och angränsande hagmark.

I skrivelsen anfördes, att ett nödvändigt villkor för att den utveckling, vari Kopparbergs samhälle sedan en tid tillbaka vore statt, icke måtte avstanna, vore, att den av samhället beslutade tidsenliga

vattenledningen med allra första komme till utförande samt att tillfälle beredd platsens talrika arbetarbefolkning att skaffa sig egna hem. Därjämte hade samhället att genomföra den av Kungl. Maj:t numera fastställda stadsplanen, vilken påkallade anläggningen av flera nya gator och allmänna platser. Slutligen krävde den samhället beviljade köpingsrättigheten uppförandet av en del kommunala inrättningar och byggnader. Köpingen innehade icke de för berörda ändamål erforderliga, icke så obetydliga områdena utan vore nödsakad att söka förvärva desamma från gruvingenjörsbostället. Såsom ersättning för dessa områden erbjöde sig köpingen att, på sätt och i den ordning Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma, till boställsinnehavaren utgiva ett mot 5 procent å hela boställets dåvarande taxeringsvärde, 29,000 kronor, svarande årligt belopp av 1,450 kronor, varjämte köpingen förbunde sig att, i enlighet med vissa av boställsinnehavaren, gruvingenjören i mellersta bergmästar-distriktet Herman Sundholm, i skrivelse till kommitterade den 26 februari 1908 uppställda villkor, 1) bestrida samtliga med övertagandet förenade kostnader, däri inberäknat kostnaden för karta med beskrivning över den undantagna delen av bostället; 2) övertaga egendomen i det skick, vari den vid tillträdesdagen befunnes, så att boställsinnehavaren ej skulle göras ansvarig för möjligen befintliga brister å byggnader, hägnader, hävd eller dylikt; 3) inlösa de boställsinnehavaren tillhöriga kartor med beskrivningar över bostället till självkostnadspris; 4) bestrida kostnaden för upprättande av ny skogshushållningsplan för bostället; samt 5) verkställa nybyggnad av södra flygeln, så att den med samma utseende och storlek som för närvarande komme att innehålla 4 rum i bottenvåningen.

Sedan kommerskollegium genom remiss anbefallts att häröver avgiva utlåtande, avgav på anmodan av kollegium Kungl. Maj:ts befallningshavande i Örebro län den 29 augusti 1908 till kollegium utlåtande i ärendet samt överlämnade därvid yttranden av bergmästaren i distriktet och boställsinnehavaren, i vilka dessa lämnade ansökningen utan erinran, varjämte Kungl. Maj:ts befallningshavande för sin del förordade bifall till framställningen under de föreslagna villkoren.

Med anledning av köpingens berörda framställning och på grund av föregående bolagsstämmobeslut tillställde därefter styrelsen för aktiebolaget Nya Kopparbergs Bergslag kollegium avskrift av protokoll vid styrelsesammanträde den 8 maj 1909, enligt vilket styrelsen beslutat att, då det vore ostridigt, att Nya Kopparbergs Bergslag, vars alla förmåner, privilegier och andra rättigheter övertagits av bolaget, på sin tid med minst $\frac{1}{3}$ bidragit till inlösningssumman för bostället, till kollegium ingå med följande erinringar och yrkanden, vid vilkas upp-

fyllande bolaget icke hade något att invända mot försäljningen, nämligen 1) att inlösningssumman för den del av bostället, som köpingen finge inlösa, måtte bestämmas till dess verkliga värde; 2) att garantier lämnades för att ränta å köpeskillingen komme vederbörande gruvingenjör till godo samt 3) att, för den händelse gruvingenjörstjänsten skulle komma att indragas, bolaget *dels* erhöle så stor del av försäljningssumman för de områden, som kunde komma att försälas till köpingen, som motsvarade den andel, varmed Bergslaget deltagit i boställets inlösen, och *dels* tillförsäkrades motsvarande andel i den kvarvarande oförsålda delen av bostället.

Sedan av anledning, att taxeringsvärdet å gruvingenjörsbostället år 1908 höjts till 56,000 kronor, köpingen lämnats tillfälle inkomma med nytt köpeanbud, blev i till kommerskollegium ingivna skrifter av den 2 mars 1910 sådant anbud, beräknat med hänsyn till det nya taxeringsvärdet, avgivet med 33,332 kronor, därvid tillika föreslogs, att det område av Stora Gården, som fortfarande skulle utgöra gruvingenjörsboställe, något jämkades till sina gränser, så att dessa sammanföle med blivande gatulinjer inom köpingen, ävensom att till samma område lades den tomt, varå en till bergmästararkiv använd byggnad vore belägen; och komme enligt en av distriktslantmätaren A. Th. Melén verkställd uträkning det sålunda förändrade område, som skulle förbliva boställe, att innehålla 6.9962 hektar, samt Stora Gårdens återstående del, som köpingen önskade förvärva, 87.4320 hektar.

Då köpingen i detta anbud icke åtagit sig någon av de i anbudet den 3 mars 1908 i övrigt upptagna skyldigheter, däribland ombyggnad av södra flygeln, vilken enligt verkställd beräkning skulle betinga en kostnad av 8,800 kronor, och det senare anbudet sålunda i verkligheten vore lägre än det förra, anmodade kommerskollegium Kungl. Maj:ts befallningshavande i Örebro län att *dels* bereda köpingen tillfälle att göra de tillägg till det senast ingivna anbudet, vartill köpingen kunde finna sig föranlåten, *dels* ock efter vederbörandes höraude avgiva förnyat utlåtande i ärendet.

I anledning härav överlämnade Kungl. Maj:ts befallningshavande med skrivelse den 8 maj 1911 till kommerskollegium, jämte andra handlingar, yttranden av köpingen, vederbörande länsman, boställshavaren och bergmästaren samt, med anledning av vad den sistnämnde därvid anfört, påminnelser av köpingen.

Av de sålunda avgivna yttrandena inhämtas, bland annat, följande:

Enligt beslut vid köpingsstämma den 7 november 1910 hade köpingen förklarat sig dåmera villig att i köpeskillning för gruvingenjörs-

bostället Stora Gården jämte Stortorp — med undantag av 6.9962 hektar, som enligt av distriktslantmätaren Melén upprättad beskrivning allt framgent vore avsett till boställe — erlægga 37,800 kronor och i övrigt fullgöra de skyldigheter rörande egendomens övertagande, inlösen av kartor och kostnad för upprättande av ny skogshushållningsplan för bostället, som i anbudet av den 3 mars 1908 och boställshavarens vid handlingarna fogade skrivelse den 26 februari samma år omförmäldes, med undantag av det i sistnämnda skrivelses sista punkt framställda villkoret att verkställa nybyggnad av en flygel. Länsmannen och boställshavaren, den senare i yttrande den 23 november 1910, hade av angivna skäl förordat antagande av sistnämnda köpeanbud. Bergmästaren, som den 8 mars 1911 avgav sitt utlåtande, uppskattade värdet av ifrågavarande till inköp föreslagna områden till 53,000 kronor, därav 21,500 kronor för mark inom köpingsområdet samt 25,000 kronor för skogsmark och 6,500 kronor för åker och ängsmark utom köpingsområdet, samt ansåg uppfyllandet av de utav köpingen utöver den kontanta summan åtagna förbindelserna komma att kräva en kostnad av ett par tusen kronor. Enligt hans förmenande borde köpingen kunna höja anbudet med 5,000 à 6,000 kronor; och tillstyrkte han för sin del på det livligaste antagandet av ett dylikt anbud, då några utsikter att på mera förmånliga villkor försälja områdena ifråga icke syntes förefinnas, vare sig man såge saken från statens eller boställshavarens sida. I de avgivna påminnelserna hade köpingen förklarat den erbjudna summan 37,800 kronor jämte fullgörande av vissa villkor, därför köpingen uppskattat kostnaden till omkring 3,000 kronor, vara det högsta köpingen kunde förbinda sig utgiva.

Kungl. Maj:ts befallningshavande slutligen förklarade sig på grund av den i ärendet vunna utredningen och då Kungl. Maj:ts befallningshavande icke funne sig därav övertygad, att ett förmånligare anbud än det av köpingen senast avgivna för det dåvarande kunde erhållas av vare sig köpingen eller annan spekulant, anse detta köpingens anbud kunna, särskilt med stöd av länsmannens utredning, förordas såsom skäligt med hänsyn till gängse pris i orten å tomter med motsvarande läge och av samma beskaffenhet i övrigt.

För egen del har kommerskollegium i utlåtande den 12 mars 1912 efter redogörelse för den vunna utredningen anfört följande:

»Vad den ifrågasatta försäljningen angår, så torde till att börja med böra framhållas, att den av aktiebolaget Nya Kopparbergs Bergslag åberopade omständigheten, att bostället donerats av enskilda, icke behöver utgöra något hinder för en försäljning. Det synes nämligen kollegium uppenbart, att, därest området försäljes till ett pris svarande mot dess verkliga värde och boställsinnehavaren för

framtiden tillförsäkras räntan å köpeskillingen, det med boställets upplåtelse avsedda ändamålet att tjäna till understöd åt vederbörande bergsstatstjänsteman allt fortfarande skulle vinnas. Av de utav bolaget gjorda erinringar och yrkanden, för vilka förut redogjorts, böra givetvis punkterna 1 och 2 tillbörligen beaktas, varemot punkt 3 att bolaget, för den händelse gruvingenjörstjänsten i distriktet indrages, skulle tillförsäkras viss andel i försäljningssumman och återstoden av bostället, icke synes böra i detta sammanhang till behandling upptagas.

För boställsinnehavaren vore det givetvis en fördel att i utbyte mot boställsjorden erhålla en viss årlig penningssumma, motsvarande den avkomst, han nu kan därå beräkna. Det är nämligen tydligt, att han i regel icke kan äga de förutsättningar, som krävas för ett rationellt skötande av det med bostället förenade lantbruket. Det har därför visat sig för honom fördelaktigast att utarrendera själva boställsjorden och för egen del behålla endast själva huvudbyggnaden med tillhörande område. Så har såväl den nuvarande boställsinnehavaren som flertalet av hans företrädare förfarit. Ett antagande av köpingens anbud komme att för honom jämväl medföra en ekonomisk vinst, då räntan å den erbjudna köpeskillingen bör kunna beräknas komma att uppgå till mer än den summa av 1,400 å 1,500 kronor, som, enligt vad nuvarande boställsinnehavaren uppgivit, för närvarande kan i årlig arrendeavgift påräknas.

Om sålunda för boställsinnehavaren fördelarna av köpingens anbud äro påtagliga, så synes ock å andra sidan den gjorda utredningen giva vid handen, att den erbjudna köpeskillingen motsvarar boställets verkliga värde. Bergmästaren har visserligen funnit anbudet vara för boställsinnehavaren fördelaktigt, men dock — om han än ansett det tvivelaktigt, huruvida ett väsentligen högre pris än det av köpingen erbjudna kunde av annan spekulant erhållas — på grund av sina beräkningar om boställets värde förmenat, att anbudet borde höjas med 5,000 å 6,000 kronor. Gent häremot står dock Kungl. Maj:ts befälningshavandes med stöd av kronolänsmannens utredning gjorda uttalande, att anbudet kan anses såsom skäligt med hänsyn till gängse pris i orten å tomter med motsvarande läge och av samma beskaffenhet i övrigt, till vilket uttalande enligt kollegii förmenande i nu förevarande avseende vitsord bör tillmätas. Ett visst avseende torde ock böra fästas därvid, att köpet icke sker i spekulationssyfte utan att en stor del av området är avsett till allmännyttiga ändamål såsom park, gator och offentliga byggnader. Då sålunda enligt kollegii åsikt anbudet är till boställsinnehavarens fördel och det erbjudna beloppet synes motsvara boställets verkliga värde, anser sig kollegium böra tillstyrka, att detsamma antages ävensom att köpeskillingen överlämnas till statsverket för att för boställsinnehavarens räkning förräntas.

I köpingens första anbud funnos angivna vissa av boställsinnehavaren uppställda villkor för köpet, på vilka köpingen dämera förklarar sig ingå.

I villkoret 1) föreskrives, att alla med övertagandet förenade kostnader, däri även inbegripet anskaffning av karta med beskrivning över den undantagna delen, skola bestridas av köpingen. Kollegium har icke något att häremot erinra lika litet som mot villkoret 2) att egendomen skall övertagas i befintligt skick, så att boställsinnehavaren ej ansvarar för eventuella brister i byggnader m. m. Det kan visserligen ifrågasättas, huruvida icke syn borde verkställas för utrönande av befintlig husröta och ersättning härför, vilken skall gäldas av boställsinnehavaren, läggas till köpeskillingen att disponeras som denna. Då emellertid köpingen, som

för närvarande arrenderar området i fråga, nedlagt icke mindre än 4,000 kronor på underhåll och förbättring av byggnader m. m. och dessa, enligt vad kollegium inhämtat, befinna sig i gott skick, torde befintlig husröta vara så ringa, att anledning icke förefinnes att taga hänsyn till ersättningen för densamma. Enligt 3) skulle köpingen av boställsinnehavaren till självkostnadspris, 84: 50 kronor, inköpa de kartor med beskrivningar över bostället, som han av sin företrädare inlöst. Det är utan tvivel önskligt för köpingen att förvärva dessa kartor, men torde uppgörelsen härom lämpligen böra hållas utanför själva försäljningen och ske direkt mellan köpingen och boställsinnehavaren. Detta villkor bör sålunda kunna utslutas. Vidare skulle köpingen enligt villkoret 4) bestrida kostnaden för pågående utredning av ny skogshushållningsplan för bostället, vilken kostnad beräknats till 150 å 200 kronor. Skogshushållningsplanen är nu, enligt vad kollegium inhämtat, uppgjord och kostnaden, uppgående till 116: 99 kronor, förskotterad av domänstyrelsen, som härför gör sig betäckt av de skogsförsäljningsmedel, som influtit från bostället. Vid sådant förhållande synes lämpligast, att omförmälda belopp, avrundat uppåt till 200 kronor för att få köpeskillingen i jämna tusental kronor, lägges till köpesumman, vilken sålunda skulle uppgå till 38,000 kronor. Häremot lär köpingen icke hava något att invända. Villkoret 5), ombyggnad av den så kallade södra flygeln, har numera återtagits och köpeskillingen i stället beräknats med ett högre belopp.»

På grund av vad sålunda anförts hemställde kollegium, att Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen besluta: *att* gruvingenjörsbostället i mellersta bergmästardistriktet skulle — med undantag av ett område om 6.9962 hektar, som funnes närmare angivet å en handlingarna bifogad, av distriktslantmätaren Melén upprättad karta med beskrivning och som fortfarande skulle såsom boställe användas — utan hemulsskyldighet för staten försäljas till Kopparbergs köping för ett pris av 38,000 kronor, med rätt för köpingen att tillträda det försälda området å tid, som Kungl. Maj:t torde bestämma, och med villkor att alla med köpet förenade kostnader, däri även inbegripet kostnaden för upprättande av karta med beskrivning över den del av bostället, som av kronan behölles, skulle bestridas av köpingen, samt att egendomen skulle övertagas i det skick, vari den vid tillträdesdagen befunne sig; *att* köpeskillingen skulle avlämnas till statsverket för att under särskild titel i rikshuvudboken uppföras; samt *att* skälig ränta å beloppet skulle vederbörande boställshavare tillgodokomma.

Genom remiss den 10 april 1912 anbefalldes jämväl kammarkollegium att avgiva yttrande i ärendet. I anledning härav anmodade kollegium Kungl. Maj:ts befallningshavande att, enär i vederbörlig ordning tillkommen saluvärdering av nu ifrågavarande områden icke, så vitt handlingarna i ärendet utvisade, blivit verkställd, lämna köpingen tillfälle föranstalta om sådan värdering.

Med skrivelse den 21 maj 1913 överlämnade Kungl. Maj:ts befallningshavande till kammarkollegium en den 21 och den 22 där-förutgångna februari av vederbörande domänintendent och jägmästare samt av länets hushållningssällskap och landsting utsedda uppskattnings-män vid arrende- och saluvärdering av kronans domäner inom länet å ifrågavarande boställe verkställd saluvärdering jämte avgivna yttranden med anledning av värderingen av köpingen, ovanbemälda bolag, boställshavaren, kronofogden i orten och bergmästaren ävensom eget utlåtande.

Av instrumentet över saluvärderingen inhämtas, att värdet å den areal, Kopparbergs köping anhållit att få förvärva, utgjorde 54,433 kronor 26 öre samt att av sagda areal 11.2520 hektar av egendomen Stora Gården fölle inom köpingens gränser, varemot det övriga eller hela egendomen Stortorp om 42.3446 hektar och 76.18 hektar av Stora Gården låge utom köpingsområdet.

I sitt yttrande med anledning av värderingen avgav köpingen förnyat köpeanbud, dåmera å 45,000 kronor, jämte vidhållande av de utav köpingen i dess anbud den 7 november 1910 gjorda åtaganden; och framhöll köpingen önskvärdheten av att det ifrågasatta köpet komme till stånd så snart, att tillträdet kunde äga rum den 14 mars 1914.

Bolaget har förklarat sig för sin del anse sistnämnda köpeskilling fullt tillräcklig och meddelat, att bolaget icke hade något att invända mot att köpingen förvärvade ifrågavarande delar av bostället, allt under förutsättning att de i mom. 2 och 3 av förenämnda protokollet den 8 maj 1909 gjorda erinringar vunne tillbörligt beaktande, varjämte boställshavaren förmält sig icke hava något att tillägga utöver sitt den 23 november 1910 avgivna yttrande.

Kronofogden, som icke hade något att erinra mot den gjorda värderingen, har förklarat sig av anförda orsaker ej tveka att jämväl för sin del tillstyrka antagandet av köpingens anbud å 45,000 kronor.

Under framhållande att det av honom uppskattade värdet å jord-områdena ifråga nära överensstämde med den nu erhållna värderings-summa, har bergmästaren vidare anført, bland annat, följande: Då nu köpingen höjt sitt anbud till ungefär samma summa, som han föreslagit, torde densamma kunna tillgodose statens och boställshavarens krav på lämplig ersättning vid uppgörelse med köpingen. Ehuru bergmästaren icke ansåge det vara sannolikt, att enskilda spekulanter å bostället skulle komma att uppträda, vore detta dock ingalunda otänkbart i betraktande av det ökade värde både mark och skog med tiden komme

att erhålla. Köpingen skulle, därest enskild spekulant uppträdde, kunna befrias från utbetalning av stora belopp för mark, som densamma icke, såsom det ville synas, hade behov av, och försäljningssumman samtidigt kunna bliva högre. Man kunde sålunda tänka sig ett arrangemang vid försäljningen, som i ännu högre grad än det nu föreliggande skulle tillfredsställa samtliga därav intresserade. På grund av vad sålunda anförts syntes det bergmästaren, som om riksdagens eventuella beslut borde innehålla rätt till försäljning av nu ifrågavarande delar av bostället för en viss minimisumma, motsvarande köpingens nu gjorda anbud å kontant köpeskilling och värdet av åtagna förbindelser.

Kungl. Maj:ts befallningshavande har framhållit, hurusom med hänsyn till det rätt avsevärt höjda värde, som genom den hållna värderingen vunnits, ärendet kommit i ett förändrat läge. Visserligen hade även köpingen nu på grund av värderingen väsentligen höjt sitt anbud och vederbörande myndigheter, som varit däröver hörda, hade ansett sig kunna förorda det förhöjda anbudet, men då skillnaden mellan värderingssumman och samma anbud måste anses vara väl stor, för att anbudet obetingat kunde förordas, hemställde Kungl. Maj:ts befallningshavande, att försäljningen måtte ske efter det värde, som av vederbörligen utsedd expropriationsnämnd kunde varda bestämt, dock att detta värde icke finge sättas lägre än den av köpingen erbjudna köpeskillingen av 45,000 kronor.

Med en till kammarkollegium ställd skrift har härefter ordföranden i Kopparbergs köpingsstämma överlämnat utdrag av ett den 27 oktober 1913 vid stämma med köpingen hållet protokoll, enligt vilket köpingen enhälligt beslutit att, med frångående av sitt kontanta anbud å 45,000 kronor, ändra detsamma till 54,433 kronor 26 öre.

Kammarkollegium har den 20 november 1913 avgivit utlåtande i ärendet och därvid till en början med ledning av de till ärendet hörande och övriga för kollegium tillgängliga handlingar lämnat en redogörelse för tillkomsten och naturen av ifrågavarande boställe. Kollegium anför i detta hänseende följande:

»Sedan bergmästaren i Nya Kopparbergs bergmästardöme Detlof Heijke, som år 1761 adlades med namnet Heijkenskjöld, år 1759 utnämnts till bergsråd, försälde han och hans hustru Katarina Elisbet Hising enligt ett den 2 maj 1763 utfärdat salubrev sin i Nya Kopparbergs socken belägna bergsfräsegård Storgården med därtill lagda halva fjärdepartshemmanet Stensarf och det så kallade Laxbäckstorpet till bergmästarboställe i »Nya Kopparberg och därmed förknippade Bergslager Grythyttan, Hellefors och Hjulsjö» för en summa av 30,000 daler kopparmynt, vilken »såväl respektive herrar bruksägarna som bergsmän dels redan betalt dels åtagit sig ansvara att betala och fullgöra». Å berörda fång meddelade vederbörande

häradsrätt för Nya Kopparbergs, Grythytte, Hällefors och Hjulsjö bergslagers räkning uppbud den 17 september 1765, den 15 september 1766 och den 3 februari 1767.

Genom köpebrev den 25 juli 1786 försälde Märtha Hellsing samt Fabian Lundbom och Jac. Norgren, de båda senare såsom förmyndare för Märtha Hellsings omyndiga barn, till bergmästaren Eric Odelstjerna skattevedstorp Stortorp i Nya Kopparbergs socken för en köpeskilling av 166 riksdaler 32 skillingar specie, var- efter köpet den 28 augusti 1786 transporterades å »respektive Herrar Bruksägare inom Nya Kopparbergs Bergmästare döme», till bergmästarboställets förbättring.

Efter det att med avseende å det nu angivna sättet för boställets tillkomst yrkande framstälts om rättighet för vederbörande bruksidkare och bergsintressenter att själva förfoga över bostället, förklarades genom nådigt brev den 6 oktober 1854, att Stora Gården och Stortorp fortfarande skulle såsom boställe tillhöra vederbörande bergmästare i femte eller västra distriktet, men att det stode vederbörande öppet att sin talan om förment bättre rätt inför behörig domstol i laga ordning utföra, om de därtill funne sig befogade.

Jämlikt nådigt brev den 13 november 1874 skulle gruvingenjören i mellersta distriktet, sedan dåvarande innehavaren av bostället Stora Gården med Stortorp från tjänsten avgått, få tillträda och såsom indelningshavare bruka nämnda boställe.

I nådiga brevet till kammar- och bergskollegierna angående bergsfrälsefrihetens upphörande för Nya Kopparbergs bergslag med mera den 8 maj 1829 erinrades. hurusom nådiga brevet den 17 maj 1641, varigenom bergsfrälsefrihet blivit bergsmännen i nämnda bergslag i och för kopparhanterings bedrivande förunnad, uttryckligen föreskreve »att bemålde Bergsmän skola låta sin pligt och skyldighet vara, att Deras Bergsbruk med högsta flit och alfvare fortsätta, Kongl. Maj:t och Kronan tull eller tionde, afrad och rättighet i rättan tid utgöra och icke på ett eller annat sätt Kronan däruti försnilla eller förkorra». Emellertid vore av hållna undersökningar och övriga handlingar ådagalagt, att kopparhanteringen i Nya Kopparbergs bergslag mer och mer -- i synnerhet sedan enligt ortens egen önskan genom nådiga brevet den 27 december 1805 oinskränkt tackjärnstillverkningsrätt blivit bergslaget vid dess hyttor tillagd samt kopparhanteringen däremot inskränkt till några mindre betydande försöksarbeten -- genom bristande malmtillgång så avtagit, att tillverkningen nedgått till endast några få skeppund koppar, jämte det den drivits med förlust och icke obetydlig uppoffring från statens sida. Då bergslaget i avseende å framtida gruvdriften för kopparhanteringen förklarat sig icke kunna eller vilja underkasta sig det äventyr och de kostnader, som gruvbrytningens utsträckning i en större skala i och för bergsfrälsefrihetens oförändrade åtnjutande medförde, utan hellre än att på sådant sätt försvara bergsfrälsefriheten velat, med densamma uppoffring, åtaga sig skattläggning och skatteköp av sina innehavande jordlägenheter, så hade Kungl. Maj:t genom högstberörda nådiga brevet den 8 maj 1829 jämlikt stadgandet i nådiga brevet den 26 maj 1688, att de bergsfrälse, som i järnbergslagen funnes, borde återkallas och indragas, funnit gott förklara, att den Nya Kopparbergs bergslag för kopparhanterings bedrivande förunnade bergsfrälsefrihet skulle upphöra och såsom följd därav orten, vilken komme att förbliva en tackjärnsbergslag, undergå mantalssättning och skattläggning samt utgöra de därmed enligt författningarna förknippade utskylder och onera; och hade i avseende härå stadgats, bland andra, följande villkor och föreskrifter. Ett område av 2,720 tunnland uti in- och utägor skulle, lika med vad enligt av bergskollegium den 30 april 1801 fastställt fördelning belöpte å fyra fjärdeparter, anslås till varje helt hemman, så att varje

fjärdepart med dess innehavande ägovidd av 680 tunnland utgjorde ett fjärdedels mantal utan all vidare mätning, gradering eller undersökning å marken i och för skattläggningsåtgärden än som redan försiggått, varjämte de inom bergslaget befintliga skatteveds- och dagsverkstorp skulle i mån av innehavande ägorymd likaledes efter angivna beräkningsgrund till hemmantal indelas. Bergmästarbostället skulle jämväl såsom oskattlagt »efter nu i allmänhet bestämda grunder» till hemmantal sättas samt iklåda sig natur och egenskap av kronoboställe med ty åtföljande vanliga förmåner och skyldigheter. Den skogsmark, som vid 1799 års lantmäteriförordning blivit avsatt för skatteveds- och dagsverkstörpen till gottgörande av deras husbehov av byggnadstimmer, gårdselfång och vedbrand, skulle fortfarande bliva oskiljaktig från dessa lägenheter, även om den dittills icke blivit från hytte- och fjärdepartskogarna utbruten, samt vid skattläggningen till ränta och hemmantal beräknas, varefter det skulle ankomma på lägenheternas innehavare att söka avrösning därav, om de därtill funne sig befogade. Med de blivande hemmanens skatteköpande komme att förfaras efter gällande författningar.

Vid skattläggning, som jämlikt nådiga brevet 1829 förrättades och av kammarkollegium genom beslut den 6 maj 1835 fastställdes, åsattes Stora Gården för en areal av 141 tunnland 20 kappland inägor $\frac{71}{1360}$ mantal och Stortorp för 16 tunnland skogsmark $\frac{15}{544}$ mantal.

I härstädes förvarade jordeböcker förekommer lägenheten Stortorp först i den för år 1697 upprättade och återfinnes såväl däri som i följande jordeböcker intill slutet av 1700-talet under »oskattlagda torp», medan däremot Stora Gården först införts i 1815 års jordebok jämte annotation »Bergmästare Boställe». I 1825 års jordebok förekommer såväl Stora Gården som Stortorp, den senare lägenheten med åsatt ränta av 8 stavrum skatteved, under rubrik: »Oskattlagda Fjerdparts Egendomar samt Skatteveds och Dagsverkstorp under Bergs Frälse Frihet». I nu gällande, år 1880 fastställda jordebok för Nya Kopparbergs socken upptagas $\frac{71}{1360}$ mantal Stora Gården nr 1 och $\frac{15}{544}$ mantal Stortorp nr 1 bland kronoegendomar under allmän disposition, boställen, med åsatt grundskatt Stora Gården av 9 kronor 52 öre och Stortorp av 4 kronor 90 öre.»

Kollegium yttrar därefter, att då köpingen numera höjt sitt anbud till det belopp 54,433 kronor 26 öre, som vid den år 1913 verkställda värderingen å bostället ansetts utgöra saluvärdet å de delar därav, som köpingen önskade förvärva, collegium, som väl ej funne köpingen hava styrkt något behov av de utom köpingen belägna delarna av bostället, emellertid med avseende å särskilda i ärendet förekomna omständigheter ansåge sig icke böra motsätta sig, att nu ifrågavarande delar av bostället för sistnämnda salusumma försåldes till köpingen.

Med avseende å försäljningen framhåller collegium därjämte, huru som de i mom. 2 och 3 av protokollet vid styrelsesammanträde med Nya Kopparbergs bergslag den 8 maj 1909 omförmälda erinringar och yrkanden syntes collegium icke böra bliva föremål för prövning och avgörande i detta ärende. Den av domänstyrelsen förskotterade kostnad

för numera upprättad skogshushållningsplan för bostället, utgörande, enligt vad kommerskollegium meddelat, 116 kronor 99 öre, borde det enligt kollegii mening tillkomma köpingen att ersätta. Lika med kommerskollegium ansåge kammarkollegium det ifrågasatta förvärvandet från boställshavaren av vissa kartor med beskrivningar över bostället innefatta ett ämne, därutinnan köpingen borde direkt avhandla med boställshavaren.

Sedan kammarkollegium därefter erinrat om, att kollegium i ett den 30 december 1910 avgivet utlåtande angående den i jordeböckerna kvarstående grundskatten med mera beträffande Stora Gården och Stortorp, bland annat, av anförda skäl hemställt, att Kungl. Maj:t täcktes förordna, att den gruvingenjören i stat upptagna penningavlöning skulle, så länge nämnda boställshemman vore med tjänsten förenade, från och med ingången av det år, då grundskatten av hemmanen upphörde, minskas med ett mot samma grundskatt svarande belopp eller 14 kronor 42 öre, framhåller kollegium vidare, hurusom det emellertid, därest den ifrågasatta försäljningen nu komme till stånd, syntes lämpligt, att boställets grundskatt i sammanhang därmed bleve i sin helhet avskriven och kronan därför bereddes ersättning, vilken enligt kollegii förslag borde utgå med ett belopp, motsvarande 20 gånger omförmälda grundskatt eller 288 kronor 40 öre, och tillgodoföras statsverket av den blivande köpeskillingen för bostället, att i statskontorets räkenskaper redovisas under titeln »diverse inkomster».

På grund av vad sålunda anförts hemställer kollegium, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen medgiva ej mindre, att $\frac{11}{1360}$ mantal Stora Gården nr 1 — med undantag av det i handlingarna närmare angivna område om 6.9962 hektar, som ansetts bära fortfarande utgöra gruvingenjörsboställe i mellersta bergmästardistriktet och vilket borde genom ägostyckning avskiljas — ävensom $\frac{15}{544}$ mantal Stortorp nr 1, finge, dock utan hemulsskyldighet för kronan, försäljas till Kopparbergs köping för ett pris av 54,433 kronor 26 öre, att till Kungl. Maj:ts befallningshavande gäldas vid av Kungl. Maj:t bestämd tid för de försålda områdenas tillträdande av köpingen, som därvid jämväl borde äga mottaga av Kungl. Maj:ts befallningshavande utfärdat köpebrev å samma områden, än även att grundskatten för ifrågavarande boställe, 14 kronor 42 öre, finge avskrivas från och med det år, under vilket försäljningen ägde rum; och borde enligt kollegii förslag härjämte bestämmas, att alla med köpet förenade kostnader, såsom för ägostyckning, för upprättande av karta med beskrivning över den del av bostället, som av kronan behölles, ävensom för skogshushållningsplan för bostället, skulle bestridas av

köpingen, samt att de försålda områdena skulle övertagas i det skick, vari de vid tillträdesdagen befunno sig.

Med avseende å disposition av köpeskillingen, som enligt kollegii mening borde överlämnas till statskontoret för att, sedan på sätt av kollegium föreslagits 288 kronor 40 öre därifrån avräknats, till sitt återstående belopp särskilt förvaltas såsom en räntebärande fond, hemställer kollegium, att räntan å sagda fond måtte, tillsvidare och intill dess annorlunda förordnades, uppbäras av gruvingenjören i mellersta bergmästar-distriktet.

Slutligen meddelar kammarkollegium, att efter ärendets föredragning hos kollegium men före dess justering Kungl. Maj:ts befallningshavande med skrivelse den 29 december 1913 överlämnat en av Kungl. Maj:ts befallningshavande den 15 i samma månad meddelad resolution, enligt vilken Kungl. Maj:ts befallningshavande av anförd orsak samt med stöd av grunderna för 49 §, jämförd med 58 § 1 mom. av gällande skiftesstadga, förklarat sig icke finna skäl lämna samtycke till ett på framställning av bruksägaren greve H. S. Mörner å Nya Kopparbergs bergslags direktions vägnar år 1877 verkställt ägoutbyte, varigenom ett gruvingenjörsbostället tillhörigt, å en vid förrättningen företedd, åren 1855—1867 upprättad karta över Stora Gårdens och bergslagens ägor med nr 122 betecknat område om 17.1 kappland avståtts mot vederlag av ett lika stort, bergslaget tillhörigt område, å nämnda karta betecknat med nr 147. I sin berörda skrivelse förklarar Kungl. Maj:ts befallningshavande, att då det vore uppenbart, att det vägrade samtycket till ägoutbytet inverkade på boställets värde och alltså kunde hava betydelse för den ifrågasatta försäljningen, Kungl. Maj:ts befallningshavande ansett sig böra meddela, vad sålunda förekommit.

Kammarkollegium, som i anledning av vad sålunda upplysts, företagit utredning i saken, har därvid utrönt, att intetdera av de med nr 122 och 147 betecknade områden inginge i de ägoområden, som köpingen nu önskade förvärva, vadan och då boställshavaren förklarat det vara till boställets fördel om ifrågavarande ägoutbyte ginge åter, det syntes kollegium uppenbart, att sagda eventualitet icke borde utgöra hinder för den ifrågasatta försäljningen; därvid emellertid enligt kollegii mening uttryckligt förklarande borde göras därom, att, för den händelse 1877 års ägoutbyte återginge, det med nr 122 betecknade området icke på grund av nu ifrågavarande försäljning skulle tillfalla köpingen.

Från kammarkollegii berörda beslut var emellertid, enligt vad ett vid kollegii utlåtande fogat utdrag av kollegii protokoll den 20 november 1913 utvisar, kammarrådet Dufwa skiljaktig i vad detsamma avsåg de *utom* köpingsområdet belägna delarna av bostället. I likhet med kammarkollegii pluralitet hade Dufwa nämligen icke funnit ådagalagt, att det för köpingen föreläge något behov av att förvärva äganderätten till ifrågavarande områden. Vid sådant förhållande och då enligt Dufwas mening icke i ärendet förekommit några särskilda omständigheter, vilka skäligen borde föranleda, att köpingen ändock tillätes förvärva nyssberörda delar av bostället, utan med en försäljning av dessa syntes desto hellre böra anstå, till dess marken — såsom till följd av närbelägenheten till köpingen otvivelaktigt komme att inom en nära framtid inträffa — blivit begärlig till byggnadstomter eller egnahemsanläggningar, som därigenom köpeskillingen helt säkert bleve så avsevärt högre och förty ränteavkastningen därav så betydlig, att den i stat upptagna lönen till boställshavaren kunde indrågas, hade Dufwa funnit sig kunna biträda kollegii hemställan, endast såvitt anginge försäljning till köpingen av de därtill föreslagna, *inom* köpingsområdet belägna delarna av bostället.

I anledning av den av kammarrådet Dufwa sålunda uttalade skiljaktiga meningen hava de av Kopparbergs köping för ifrågavarande inköp utsedda särskilda kommitterade till Kungl. Maj:t ingivit ytterligare en skrift, däri de utförligare redogjort för skälen till köpingens begäran att få inköpa mark jämväl *utom* dess gränser.

Beträffande till en början egendomen Stortorp framhålla kommitterade, att köpingen vore i behov av densamma för att därstädes anlägga en fattiggård. Dess odlade jord och skog skulle nämligen, efter vad kommitterade påpeka, för en god tid framåt bereda köpingen tillräckligt område och möjligen även vedbrand för en dylik anstalt. Köpingen behövde vidare fritt få disponera över den del av egendomen Stora Gården, där den källa vore belägen, som försäge köpingens vattenledning med vatten. Då vattenledningen anlades, hade en av de tillfrågade sakkunniga uttryckligen framhållit vikten av att åtgärder vidtoges för att skydda området kring källan från alla sådana anläggningar, som kunde skadligt inverka på den däri framspringande grundvattenströmmen. Köpingen hade då ej kunnat på annat sätt beakta denna anvisning, än att den dels från Stora Gården tillbytt sig en mindre remsa mark kring källan, dels ock sedermera arrenderat hela egendomen Stora Gården och sålunda i någon mån fått medbestämmanderätt över området kring källan. För att för framtiden vara säker på att få hava

källan och dess tillflöden fullt skyddade vore det sålunda för köpingen av den allra största betydelse att kunna förvärva ifrågavarande del av Stora Gården.

Vidare hade köpingen för att kunna begagna den arrenderade egendomen måst för en kostnad av omkring 4,000 kronor ombygga de å egendomen befintliga husen, vilka varit mycket förfallna. Köpingen hade låtit verkställa denna ombyggnad under förhoppning att sedermera få köpa egendomen ifråga. Därest köpingen icke erhöle tillstånd härtill, förlorade köpingen vad som nedlagts på nämnda reparation.

Den å egendomen växande skogen vore därjämte av betydelse för fyllande av köpingens behov av byggnadsvirke och ved.

Slutligen skulle förvärvet av de ifrågavarande utom köpingen belägna markerna främja köpingens utveckling. Därest genom avslag å köpingens begäran berörda områden icke komme att stå köpingen till buds, måste köpingen i sinom tid söka skaffa sig mark å håll, motsatt det, där Stora Gården vore beläget, samt arbeta på köpingens utveckling i denna riktning. Frågan härom hade redan för en del år sedan varit uppe men åter nedlagts, bland annat av det skälet, att utsikt yppat sig att kunna förvärva Stora Gården. Skulle köpingen nu nödgas återgå till nyssberörda plan samt förverkliga densamma, komme säkerligen de marker, som kammarrådet Dufwa ansett skola inom en nära framtid bliva begärliga till byggnadstomter, icke på mycket länge att bliva efterfrågade.

På grund av nådig remiss har jämväl statskontoret den 23 oktober nästlidet år avgivit utlåtande i ärendet och därvid, under framhållande av att ämbetsverket torde hava att yttra sig endast beträffande dispositionen av de medel, som i händelse av ifrågavarande områdets försäljning kunde komma att inflyta, förklarar sig för sin del icke hava något att erinra mot det av kammarkollegium i sådant avscende framställda förslaget. I enlighet med detta förslag borde alltså medlen överlämnas till statskontoret, som det skulle åligga att av det inlevererade beloppet tillgodoföra statsverket 288 kronor 40 öre under titel »diverse inkomster» samt bokföra återstoden under depositionstitel såsom en särskild fond, vilken enligt statskontorets mening lämpligen kunde benämnas »gruvingenjörsbostället Stora Gårdens försäljningsmedel». Statskontoret hemställer därjämte, att föreskrift måtte meddelas *dels* om att fondens medel skulle av statskontoret göras fruktbärande i enlighet med de bestämmelser rörande förvaltningen av de under statskontorets vård ställda fonders och kassors medel, vilka meddelats i nådiga brevet

den 31 augusti 1877, dock att, därest sådant skulle finnas vara för fonden fördelaktigt, densamma tillhöriga medel skulle kunna i avbidan på annan placering insättas i bankinrättning med av Kungl. Maj:t fastställd bolagsordning, *dels ock* om att räntan å fonden skulle tillsvidare och intill dess annorlunda förordnades hållas gruvingenjören i mellersta bergmästardistriktet tillhanda.

Departements-
chefen.

För egen del anser jag mig, i anledning av vad i ärendet förekommit och sedan köpingen numera höjt sitt anbud till det av värderingsmännen uppskattade saluvärdet, 54,433 kronor 26 öre, böra tillstyrka bifall till den av köpingen gjorda framställningen om tillstånd att få — med undantag av ett mindre område, vilket fortfarande skulle användas till gruvingenjörsboställe — förvärva den ifrågavarande egendomen, $71/1360$ mantal Stora Gården och $15/544$ mantal Stortorp och sålunda jämväl de delar därav, som äro belägna utom köpingsområdet. De från köpingens sida anförda skälen för bifall till köpingens framställning jämväl i vad densamma avser sistberörda områden synas mig nämligen hava ådagalagt, att köpingen för sin utveckling är i behov även av de utom köpingen belägna delarna av bostället. Någon anledning att från försäljningen undantaga sist omnämnda områden synes mig så mycket mindre föreligga, som det efter den utredning, som i ärendet förebogs, torde få anses tvivelaktigt, huruvida deras fortsatta bibehållande i kronans hand under nuvarande förhållanden verkligen skulle vara ägnat att lända kronan till någon fördel.

I avseende å villkoren för försäljningen ävensom i fråga om den av kammarkollegium föreslagna avskrivningen i samband med försäljningen av den å bostället vilande grundskatten och sättet för köpeskillings disposition instämmer jag i allo med kammarkollegium.

Statskontorets förslag rörande bokföringen av köpeskillingsmedlen biträder jag likaledes. Till den av statskontoret berörda frågan om närmare föreskrifter i avseende å de fonderade medlens förvaltning och placering torde jag, i händelse den föreslagna försäljningen kommer till stånd, framdeles få återkomma.

På grund av vad sålunda anförts hemställer jag, det täcktes Eders Kungl. Maj:t i nådig proposition föreslå riksdagen

dels medgiva, ej mindre att det i Ljusnarsbergs socken av Örebro län belägna gruvingenjörsbostället i mellersta bergmästardistriktet om $71/1360$ mantal Stora Gården nr 1 och $15/544$ mantal Stortorp nr 1 må med undantag av det i handlingarna närmare angivna område om 6.9962 hektar av Stora Gården nr 1, som bör fortfarande utgöra gruv-

ingenjörboställe och genom ägostyckning avskiljas, utan hemulsskyldighet för kronan för ett pris av 54,433 kronor 26 öre och på övriga av kammarkollegium föreslagna villkor till Kopparbergs köping försäljas, än även att grundskatten för ifrågavarande boställe, 14 kronor 42 öre, må avskrivas från och med det år, under vilket försäljningen äger rum, *dels ock förklara*, att köpeskillingen skall överlämnas till statskontoret för att, sedan, på sätt av kammarkollegium föreslagits, 288 kronor 40 öre därifrån avräknats och tillgodoförts statsverket under titel: »diverse inkomster», till sitt återstående belopp särskilt förvaltas såsom en räntebärande fond, samt att räntan å sagda fond må, tillsvidare och intill dess annorlunda förordnas, uppbäras av gruvingenjören i mellersta bergmästardistriktet.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen behagade Hans Maj:t Konungen lämna nådigt bifall; och skulle proposition i ämnet av den lydelse, bil. . . . till detta protokoll utvisar, till riksdagen avlätas.

Ur protokollet:

Gunnar Schumacher.